

JAN WERICH

To jsem znal jednu paní z Dejvic,

Jen tak od vidění, jezdila dvojkou od Spejcharu k Národnímu divadlu, kde vystupovala. Každý den a já taky každý den. Já do školy, a kam ona, to nevím. Ona byla robustní a měla srostlé obočí, já jsem byl žák reálného gymnasia v Ktemencově ulici. Já si vždycky četl knížku a ona taky. A jak si čtu a jak se při tom chci-
tám a jak vůbec nevím, že jsem ve dvojce u Národního divadla, ona vystupuje a povídá mi: „To čtete určitě Svejka, že se tak smějete, že?“

Teprve po letech jsem někde četl, že jeden španělský král pozoroval z okna muže, který četl knížku a svíjel se smíchy. Král pravil: „Ten člověk čte určitě Cervantesova Dona Quijota.“ A poslal za mužem komorníka, aby se přesvědčil, co čte. Komorník se vrátil: „Měl jste pravdu, Sire.“

Ta paní měla také pravdu. Četl jsem Svejka a od té doby jsem ještě nepřestal.

Za ta dlouhá léta co jsem si začal se Svejkem, přeložili Haškovo dílo do šedesáti nebo více jazyků. Smějou se mu Japonci, Eskymáci, Arabové, Portugalci, smějou se mu a smějou se s ním po celém světě. Mnohokrát jsem se ptal sám sebe — proč asi?

Proč mi byl Svejka, a je dodnes, víc než směšný děj, víc než satyra. Nalézal jsem ve Svejkově pachu, ozón atmosféry — nevím, jak to mám přesně vyjádřit — prostě něco jako dotek Rakouska-Uherska, země či lépe mocnářství, ano, to je to nádherné slovo „mocnářství“! Mocnářství s veškerou nádhrou kiosků, ve kterých sedávaly starší již slečny, aby prodávaly maličkovku hodným dítkám, s krásou kolotočů s opravdovými vycpanými koni (jeden je ještě stále v provozu na Letné), se Stromovkou a bitvou u Lipan („vidíš, tady jsme to poprvé prohráli!“), se salvou granátů o slavnosti Božského těla (na generálské čepici jedno kohoutí péro se chvělo ve větru), s flašinetáři na rozcestích a s dělovou ranou přesně v poledne. A potom také mocnářství s pitomou byrokracií, převlečenou pro dětské oči do zlých hřadů v parku, do zamračených policajtů a potouchlých školních, mocnářství s pivním lokálním patriotismem, užívaným vlastencem plným šovinismem, malostí a zahradních zábav s tombo-
lou.

Každý jsme někde rostli, já za to nemůžu, že jsem byl počat a povit v době, kdy květina mocnářství začala valem vadnout a vydávat mdlou vůni hynoucího květu. A že vůně snadno vyc-
lává vzpomínky na marný čas, to je přeci staré.

Kdykoliv rozevřu Svejka, cítím ji znovu, trochu do hnilobna, protože byla válka: copak jsem nedoprovázel tatínka, když narukoval do kasáren na Pohořelci?

Co o tomhle ví Eskymák nebo Portugalec, ptával jsem se sám sebe. Inu, zapomněl jsem, když jsem se takto ptal, že Haškov Svejka stojí tak pevně na svých nohách, že se Eskymák obejde bez mocnářství Rakousko-Uherského, že Portugalec nemusí cítit zrovna tu moji vůni, aby se rozpomenul na portugalské poručíky Duby, Řek na řecké kadety Bieglery, Francouz na francouzské Sagnery, Angličan na britské prdouchy, poloprduchy, na dědky prevítské a „našeho starého hajzla“. Aby byl někde blbý plukovník, který si potrpí na okultistického kuchaře, nemusí se jmenovat zrovna Schröder (a ten kuchař Jurajda). To Hašek je tak nazval, nebo pod tím jménem objevil, odhalil pro celý svět. A máme zjištěno, kolik plešatých pánů po světě vůbec nejsou páni Purkrábkové, zástupci banky Slávie, nýbrž generálmajorové von Schwarzb-
burg? Ne, to nemáme zjištěno, ale máme zato zjištěno, že tíží nám otravují život všemi jazyky, do kterých přeložili Svejka.

Hodnota uměleckého díla se neměří ani udělováním, ani upíráním cen. Umělecké dílo se hodnotí samo, a to svou platností, přesněji trvalostí a obecností platnosti.

Umělecké dílo, které je platné všeobecně a trvale, můžeme nazývat dílem klasickým.

Myslím, že by bylo předčasné říkat, že Haškov Svejka je dílo klasické. Zatím je to kniha světová, což jest veliký úspěch pro autora i pro národ, ke kterému autor patří. Myslím, že by si zasloužila Nobelovu cenu, chceme-li uznávat tuto poctu jako měřítko dnešní doby. Málokterý autor přispěl tolik věci Míru, o kterém se neustále mluví všemi jazyky, do kterých přeložili Svejka, ba dokonce i těmi jazyky, do kterých ho ještě nepřeložili, jako Hašek. Málokdo dovedl odhalit krutost a idiotství války a profesionálního vojáctví s takovým vtipem jako Hašek. Svejkův koňský rozum, common sense, stojí sám, zdánlivě sám, proti mašině války, jejíž hnací silou byla, jest a bude Bibost. Zdánlivě sám, protože za Svejkem jsme my, čtenáři. My lidé, do kterých se střílí. Svejka mluví za nás. Říká se, možná že je to pravda, že původní Haškov Svejka neměl být nic víc a nic méně než bibec, úředně uznávaný idiot.

Hašek pak asi změnil svůj původní úmysl, použil nezadatelného umělcova práva, otočil kormidlem své představitosti a narodil se Svejka, který může klidně tvrdit, že je bibec a idiot, protože nemá ani zbla pocitu méněcennosti, a může to tudíž říkat a tvrdit s klidem; ví dobře, ví na beton, že on není bibec ani idiot, nýbrž ta vrchnost, která tak ráda slyší, když to někdo před ní sám o sobě tvrdí.

Hašek psal Svejka, aniž si vypůjčil zdvižený ukazováček Jana Amose Komenského. Neříká nám: přistup, synu, a uč se moudrým být!

Jen vypravuje, nestará se o literární formu, snad neměl čas, možná ani úmysl, předkládat příběh jednoho vojáčka z tisíců, někdy utne, jindy nastavuje, protože píše na pokračování. Dickens to prý také tak dělal se svým Klubem Pickwicků. Vidí očima Svejka a mluví za nás za všechny, co nechceme válku, co nechceme, aby na nás kdokoliv řval, když se mu zachce, co nemáme rádi podvod a náfuky, mluví za nás ústy Svejka. A protože ví, že nemluví za nosorožce k nosorožcům, nemoralizuje. A protože nemoralizuje, tak nenudí. A proto ho čte celý svět.

Byli lidé proti Svejkově, byli lidé pro Svejka. Patřil jsem a patří k těm druhým. Ti, kteří odmítali Svejka, se obyčejně odvolávali na zdánlivou vulgárnost jazyka. Říkám zdánlivou, protože jsem tam skutečnou nikdy nenašel. Jsou ovšem lidé, kteří dokážou sprostě myslet i sprostě jednat, aniž použijí sprostých slov. Taková bývají snadno mravně pobouření. Jsou však na druhé straně lidé, kteří jsou pro Svejka a jen pro Svejka, protože neumějí myslet jinak než vulgárně a berou ze Svejka jen to, na co jim hloupost stačí. Dochází k nedorozumění z hlouposti. Znáte je dobře, jsou mezi námi a „svejkujou“. „Ulejují se“ ze všeho, co jim nehoví. Mají jen jedno přesvědčení, jednu touhu: ošidit něco nebo někoho. „Vyzrát“ na to jsou to v podstatě zbabělí lenoši nebo líní zbabělci, jak chcete.

Svejka přece není hrdina negace. Svejka je kladný člověk, Svejka ví, co chce. Ví, kde je rozum a kde je hloupost. Nechce být hrdinou; kdo chce? Hrdinství je součet okolností a okamžiku. Statečnost je vlastnost. Svejka tu vlastnost má. On nebrojí, nebojuje se, nekáče. Ale když se hodí, popadne Dubova pučleka Dubem právě sfackovaného a táhne ho násilím k raportu k hejtmanovi Sagnerovi a obrleutnantovi Lukášovi a prohlašuje, že se u rakouské armády zbytečně sfackovat nesmí, tak to je v reglamě. Pučleka to zapře, Dub se podřekne, Sagner pučleka Dubovi vezme a Svejka má u Duba o vrubek víc. „Vy jednou přijdete na šibenici!“, sykne mu Dub v zádech do tváře. „Na shledanou na popravišti“ cituje Svejka už nevím přesně koho. Tak si myslím, že ten, co „svejkuje“, by si po-

z války, byl by se sešel s tím natvrdlým šovinistou sapérem Vodičkou „U kalicha“ a jak by byl býval vzal kostě a pomoh nám uklízet města a vesničky, nadělal by stejný prejt do všech itrníc, říkal by nahlas, co si myslí, protože to byl výtečný, vtipný, veselý, chytrý a obyčejný člověk, a dělal by si srandu ze všeho, co za ni na tomto světě stojí. A já bych rád věděl, kdo by se mu to opovážil zakázat.

A ještě něco. Kdyby byl Hašek dnes živ, bylo by mu osmdesát let. Zaje bych za ním, dal bych mu flašku něčeho dobrého a kytičku petrklíčů a pak bych pravil: „Pane Hašku, kdykoliv si čtu ve vašem Svejku, tak jsem pyšnej na to, že sem váš krajan. Tak sem vám za tenhle vzácný pocit přišel poděkovat.“

dobný žertík nedovolil, neměl by ty, ty — ten nerv. Jak jsem řekl, nedorozumění z hlouposti, čili vulgarizace.

Někdy se také hovoří o „českosti“ Svejkovy povahy. Jinými slovy, že Svejko „vyčkávací stanovisko“, do něčeho se „nehrouť“, komentovat ano, ale podniknout něco nikoliv, to prý je „typicky“ české.

My Češi máme pino chyb. Nejsme sami. Lidé mají pino chyb. Tudíž i Eskymáci, Portugalci a Češi. Naši největší chybou, domnívám se, je to, že si chyby neradi přiznáváme. Neradi slyšíme mluvit o závisti, o čistotě našich měst a vesnic, o snadnosti přitakávání a myšlení si svého. My přece neděláme dvojí jaternice, ty lepší pro nás a ty horší pro hosty! Dobrá, neradi to slyšíme, zapíráme si to, ale je to tak. Zato rádi kážeme, s ukazovátkem à la Jan Amos.

Nášil jste něco z toho u Svejka? Stál sám proti strašlivé, nelidské a idiotské mašině války. To je vyčkávací stanovisko? Ze nevzal mašinkvēr a nepostřelil co mohl a pak padl? Svejka byl obyčejný člověk, jako vy, jako já, jako skoro tři miliardy podobných. Závíděl někomu něco? Sidil? Jestli je Svejka „typicky“ česká povaha, pak v tom všem, v čem je naše česká povaha „typicky“ lidská. Ze se hned tak nepoděláme, když jde do tuhého, že když na to přijde, uděláme itrnice i pro souseda dobře, že chceme žít, aniž by na nás řval kdokoliv si zamane, že nechceme válku, že nechceme zabít, že nechceme být zabiti, že chceme být živi bez strachu. Já vám něco povím: kdyby byl býval Hašek neumřel, tak by se mu byl Svejka vrátil